

Konarska-Pabiniak, Barbara

"Dwa wieki prasy płockiej 1810-1945",
Wiesław A. Koński, Płock 2012 :
[recenzja]

Notatki Płockie 58/2 (235), 46-48

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

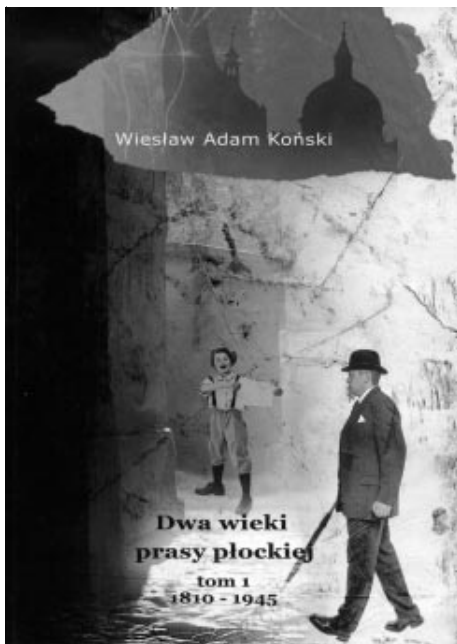
WIESŁAW A. KOŃSKI, *Dwa wieki prasy płockiej 1810–1945*, t. I, Towarzystwo Naukowe Płockie Płock 2012, ss. 219.

W 2012 r. na płockim rynku wydawniczym ukazała się od dawna oczekiwana książka *Dwa wieki prasy płockiej 1810–1945*, t. I dr. Wiesława Końskiego. W przygotowywaniu jest tom drugi obejmujący lata 1945–2010. Publikację wydało Towarzystwo Naukowe Płockie ze środków Miasta Płocka w ramach zadania *Dwa wieki prasy płockiej*.

Doktor Wiesław Adam Koński z wykształcenia jest dziennikarzem, medioznawcą. Ukończył Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego. Doktorat obronił na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego w 1990 r. W latach 1981–1985 pełnił funkcję redaktora naczelnego „Petro-Echa”, w latach 1995–1999 był sekretarzem redakcji „Płockiego Rocznika Historyczno-Archivalnego”, od 1981 r. jest redaktorem naczelnym kwartalnika „Notatki Płockie”, a w 2001 r. został też redaktorem dwumiesięcznika „Humanizacja Pracy”. Od 1983 r. sprawuje funkcję Sekretarza Generalnego Towarzystwa Naukowego Płockiego i przewodniczącego Komisji Wydawniczej TNP. Jest również nauczycielem akademickim w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku. Wykształcenie i doświadczenie w pracy naukowej oraz redakcyjnej doskonale predysponują go do opisu, analizy i oceny prasy płockiej na przestrzeni wieków.

Tom pierwszy książki *Dwa wieki prasy płockiej 1810–1945* składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy rozdział pokrótce charakteryzuje życie umysłowe Płocka na początku XIX w., a następnie prezentują kolejno płockie tytuły prasowe ukazujące się w 2. połowie XIX w., w latach 1905–1918 i 1918–1939. Ostatni rozdział uwzględnia płocką prasę konspiracyjną z okresu okupacji niemieckiej 1939–1945. Opracowanie obejmuje przede wszystkim tytuły, które wydawano w Płocku w języku polskim, ale także mniejszości narodowych – rosyjskie, żydowskie i niemieckie. Łącznie w ciągu 135 lat ukazano się około 200 czasopism. Ujęte są również tytuły, które pojawiały się poza Płockiem, ale przeznaczone były dla jego mieszkańców.

Czasopiśmiennictwo na ziemiach polskich w 1. połowie XIX w. pozostawało dalekie od stabilności. Dłuższemu ich istnieniu nie sprzyjała restrykcyjna polityka prasowa zaborców, półfeudalna struktura społeczna, powszechne ubóstwo i analfabetyzm. W siedmiotysięcznym Płocku dopiero w okresie Księstwa Warszawskiego zaistniały warunki do wydawania czasopisma i to tylko jako ofi-

cialny organ władz administracyjnych i wojskowych. Artykuł 87 Konstytucji nadanej Księstwu Warszawskiemu przez Napoleona przewidywał regularne wydawanie prasowego organu władz naczelnych. W Płocku był to „Dziennik Departamentowy Płocki”, którego numer pierwszy ukazał się 6 października 1810 r. Jego założycielem był prefekt departamentu płockiego Rajmundo Rembiewski. W 1823 r. „Dziennik Departamentowy Płocki” przekształcony został w „Dziennik Urzędowy Płocki” i ukazywał się, mimo zmienionych warunków politycznych, aż do stycznia 1915 r.

Pierwsze pismo literackie pojawiło się w Płocku dopiero w 1824 r. pt. „Dzidzilija, czyli Pamiętnik Płocki pięknej literaturze poświęcony”. Redaktorem tego pisma był Augustyn Żdżarski, nauczyciel Szkoły Wojewódzkiej Płockiej, członek działającego już Towarzystwa Naukowego Płockiego. W czasie powstania listopadowego kilka miesięcy, od 8 grudnia 1830 r. do 25 stycznia 1831 r., ukazywał się „Goniec Płocki”.

Zjawiskiem trwałym prasa prowincjonalna w Królestwie Polskim stała się dopiero w epoce po-

powstaniowej, po 1864 r. Jak pisał specjalista w tej dziedzinie prof. Andrzej Notkowski, „Zdecydowały o tym znamienne dla początków owej doby przeobrażenia świadomości zbiorowej (pozytywizm i praca organiczna), głębokie przemiany społeczne i gospodarcze związane z kształtowaniem się wtedy w naszym kraju pierwszych związków cywilizacji miejsko–przemysłowej oraz stopniowe postępy w dziedzinie oświaty i kultury. Nader istotne znaczenie miało również formowanie się nowoczesnych ruchów politycznych. (...) „Nowe” zaczęło docierać z czasem także i na prowincję, a jego heroldami byli najaktywniejsi przedstawiciele warstwy inteligencji, coraz liczniej zaludniającej ośrodki lokalne”.

Pamiętając przy tym trzeba, że w epoce powstaniowej rozwój czasopiśmiennictwa prowincjonalnego w poszczególnych dzielnicach kraju podążał odmiennymi drogami. W zaborze rosyjskim liberalizacja ustroju państwowego i przepisów prasowych nastąpiła dopiero pod naporem rewolucji 1905–1907. Natomiast w latach 1865–1918, poza Warszawą i Wilnem, wyszło 657 pism w 91 miejscowościach. Były to głównie pisma niskonakładowe. Spośród miast gubernialnych najwcześniej, bo w 1865 r. w Lublinie zaczął ukazywać się „Kurier Lubelski”, pięć lat później w 1869 r. w Kaliszu „Kaliszanin” i niemal równolegle, bo w 1870 r. w Kielcach „Gazeta Kielecka”. Piotrków otrzymał „Tydzień” w 1873 r. Płock zaś był dopiero piątą z kolei gubernią, w której zaczęto od 1876 r. wydawać regularnie prasę lokalną, choć starania czyniono już w 1874 r. „Korespondent Płocki” zapoczątkował nową erę dziennikarstwa płockiego. Ukazywał się dwa razy w tygodniu przez trzynaście lat, torując drogę następnym pismom, jak „Echa Płockie i Łomżyńskie”, „Echa Płockie i Włocławskie”, czy „Głos Płocki”.

Zasadniczą zmianę sytuacji prasy prowincjonalnej przyniosło odrodzenie Polski niepodległej w listopadzie 1918 r. Już samo istnienie własnej suwerennej państwowości zapewniającej wolność słowa, stwarzało dla ruchu wydawniczego, również w ośrodkach lokalnych, korzystniejsze warunki niż w dobie niewoli. W listopadzie 1918 r. wydano na prowincję 114 tytułów, a w 1937 r. – 576².

W Płocku na fali nadchodzących zmian i swobód od 1917 r. zaczęła ukazywać się prasa codzienna: „Kurier Płocki”, „Dziennik Płocki”, „Kurier Mazowiecki”. Pojawiła się też prasa wyznaniowa, szkolna, różnego rodzaju jednodniówki. W wolnej Polsce wydano w Płocku, jak ukazał dr Koński, łącznie 101 tytułów, z tego 97 pism w języku polskim, trzy w języku żydowskim, jedno w języku esperanto. Redaktorzy i współpracownicy większości tych pism byli dziennikarzami-amatorami, wywodzącymi się ze środowiska inteligentnego. Natomiast kilku zawodowych dziennikarzy pochodziło spoza Płocka. Okres

okupacji niemieckiej spowodował likwidację prasy polskiej. Zastąpiła ją prasa konspiracyjna.

Doktor Wiesław Koński, obok charakterystyki poszczególnych tytułów prasowych Płocka, ich tematyki, środków wyrazu, gatunków dziennikarskich, zaprezentował także zespoły redakcyjne, nakłady, sposoby finansowania, kolportaż i warunki wydawnicze. Przedstawił skrócone biografie dziennikarzy, ich losy podczas II wojny światowej oraz działalność konspiracyjną. Szczególnie wstrząsająca jest z tego okresu historia Michała Niemira, redaktora „Głosu Mazowieckiego” i okoliczności jego śmierci.

Dawna prasa płocka jest rozproszona i w wielu przypadkach niekompletna. Zmuszało to jej badacza do poszukiwań całych roczników czy pojedynczych numerów poza Płockiem. Niejednokrotnie we własnym zakresie kupował brakujące w zbiorach egzemplarze znajdujące się w prywatnych archiwach kolekcjonerów.

W swojej pracy badawczej Autor uwzględnił dotychczasowy stan badań – artykuły, prace licencjackie, magisterskie. Przypomniał takich badaczy prasy płockiej, jak Czesław Gutry, Michał Grzybowski, Aleksander Kociszewski, Jerzy Myśliński, Andrzej Notkowski i innych, również o znaczącym dorobku w tej dziedzinie. Bibliografia książki dr. Końskiego, łącznie z pracami niepublikowanymi, liczy 252 pozycje, w tym 64 to opracowania książkowe, 60 bibliografie, encyklopedie, słowniki, 120 artykuły oraz 8 prace niepublikowane. Przeprowadzona została szczegółowa kwerenda w archiwach: Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum m.s. Warszawy, Instytucie Pamięci Narodowej w Warszawie, Archiwum Diecezjalnym w Płocku, Archiwum Państwowym w Płocku, Bibliotece im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego. Materiały z tych źródeł pozwoliły na przybliżenie spraw organizacyjno–wydawniczych prasy płockiej w latach 1810–1945. Ważne informacje pochodzą też z relacji osób mających wiedzę na temat płockich czasopism, z którymi rozmowy przeprowadzono w latach 1980–1985.

Książka, poza bogatą bibliografią, zaopatrzona jest w indeksy tytułów prasowych, indeks nazwisk, spis fotografii obejmujący blisko sto zdjęć i wnień oraz w aneks. Zdjęcia stanowią dodatkowy walor publikacji. Większość z nich nie była dotąd znana i publikowana. Szczególnie cenne są zdjęcia ukazujące wydawców, redaktorów naczelnych i zespoły redakcyjne. Autor niejednokrotnie pozyskiwał tę cenną ikonografię w sposób podobny, jak w przypadku brakujących egzemplarzy gazet.

Opracowanie *Dwa wieki prasy płockiej*, mimo obszernego zakresu czasowego jaki obejmuje, nie jest tomem opastym. Zgromadzona wiedza przedstawiona została w sposób zwięzły i skon-

densowany, a przy tym klarownym językiem. Czytelnik otrzymuje rzetelne kompendium wiedzy o stanie prasy płockiej z lat 1810–1945. Dotychczas żadne z polskich miast czy regionów nie wydało książki poświęconej kompleksowo swoim wydawnictwom prasowym.

Na uwagę zasługuje też okładka książki, którą zaprojektował Wiesław Nadrowski. Pod wzglę-

dem edytorskim książka wydana została bardzo starannie.

Jak dotąd prasa płocka stanowiła źródło badań, dr Koński, co sam podkreśla, uczynił z niej przedmiot badań. Odpowiada nie tylko na pytanie „jak było”, ale również „dlaczego tak było” w Płocku.

Barbara Konarska-Pabiniak

Przypisy

¹ A. Notkowski, *Spoleczne funkcje polskiej prasy lokalnej*, [w:] *Tradycje, współczesne odmiany samorządności*. Pod red. D. Walczak-Duraj, SWPW, Zeszyty Naukowe 1999, vol. 11, s. 246.

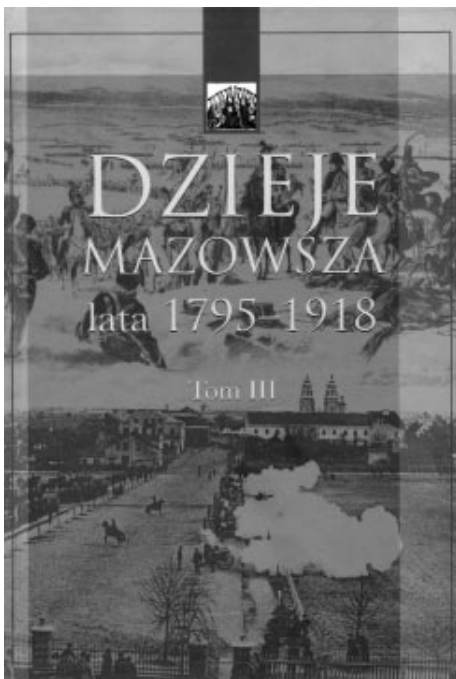
² Ibidem, s. 256.

* * *

Dzieje Mazowsza lata 1795–1918, Tom III pod redakcją Janusza Szczepańskiego, Wydawnictwo Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk 2012, ss. 902

Kolejny tom „Dziejów Mazowsza” stanowi dorobek naukowy historyków Mazowsza z Pułtusk, Warszawy i Płocka. Poprzedziły go wydania I tomu pod red. Henryka Samsonowicza w roku 2006 dotyczącego najstarszych dziejów i IV tomu pod red. Janusza Szczepańskiego obejmującego okres lat 1919–1939 wydany w 2010 roku. Poczet znakomitych polskich historyków, znawców dziejów Mazowsza, zagwarantował wysoki poziom wydawnictwa. Sporo lat upłynęło od „Czterech wieków Mazowsza” obejmujących okres lat 1512–1914, wydanych w 1968 roku, opracowania historyków skupionych wokół Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych utworzonego w Warszawie przez prof. Stanisława Herbsta. Stwierdzić należy, że wyrosło nowe pokolenie historyków, którzy podjęli badania oparte na nowych źródłach i opracowaniach. Badania nad Mazowszem przeniosły się do nowej uczelni w Pułtusku, który to ośrodek naukowy zagwarantował możliwość prowadzenia tego typu badań.

Słowa podziękowania należą się Akademii Humanistycznej w Pułtusku, która podjęła się ciężaru wydawnictwa. Już dziś możemy stwierdzić, że „Dzieje Mazowsza” przyniosły sławę Uczelni. „Katalog publikacji z l. 1994–2010” wydany przez Akademię Humanistyczną ukazuje nam dorobek wydawniczy poszczególnych wydziałów i autorów w układzie: administracja i zarządzanie, filologia polska, historia i archeologia, pedagogika, socjologia i turystyka. Wśród wydawnictw historia i archeologia zajmują pierwsze miejsce z 139 pozycjami. Od studiów i materiałów źródłowych, po monograficzne opracowania dotyczące: dziejów miast, bohaterów narodowych, poszczególnych stanów: ziemian, szlachty, chłopów, po wojny i powstania oraz dzieje w ujęciu histo-

rycznym. Tak więc historycy związani z Pułtuskim dysponowali nie tylko chęćmi twórczymi ale wiedzą historyczną pozwalającą stworzyć nowoczesne i interesujące opracowanie dotyczące Mazowsza.

„Dzieje Mazowsza” T. III to owoc wysiłku intelektualnego kilku autorów. Najwięcej rozdziałów